

SIDŽIL MOSTARSKOG KADIJE 1243-1257. H.GOD/1828-1842. GODINE (REGESTA) KNJIGA I, Obradio: Hivzija Hasandedić, Muzej Hercegovine Mostar, Mostar 2015, 176.

U izdanju Muzeja Hercegovine pojavio se novi rukopis iz zaostavštine Hivzije Hasandedića, velikog pregaoca u oblasti historiografije, posebno područja Hercegovine. Riječ je o registama sidžila mostarskog kadije iz razdoblja 1828. do 1842. godine. Kao uostalom i drugi sidžili ili njihova regesta, i ova odslikavaju političke, ekonomske, društvene, socijalne, kulturne prilike ne samo lokalnog nego i regionalnog područja. Zbog toga, objavljivanje ovih registi predstavlja važan iskorak na planu stvaranja pretpostavki za sagledavanje prilika i procesa na području Mostara i Hercegovine u vrlo turbulentnom 19. stoljeću.

Kako sidžili vrlo često sadrže mnoge dokumente određenih nivoa vlasti koji se nisu očuvali u institucijama ili instancama koje su ih izdavale, a u prijepisima ih nalazimo u sidžilima, to same sidžile, ali i njihovo objavljivanje makar i u rezimiranoj formi, čini značajnijim sa aspekta obogaćivanja historijske nauke.

Objavljena regesta predstavlja četvrti sidžil koji se odnosi na Mostar, koji je time postao mjesto sa najobimnijom publikovanom arhivskom građom sadržanom u sidžilima. Tri knjige registi uradio je Hivzija Hasandedić dok je četvrti sidžil u cjelosti preveo Muhamed Mujić.

U ovom slučaju riječ je o djelimičnim registama u kojima je od 116 obradom obuhvaćeno tek 61 list sidžila i to ne u cjelosti. Iz navedenog razloga ova regesta naslovljena je kao *knjiga I*. Za sada možemo zažaliti što je šira naučna javnost uskraćena cjelovitosti, no nije isključena mogućnost da se u dogledno vrijeme pojavi i nastavak ovih registi, kao što se pojavio i ovaj dio.

Na listovima onog dijela koji je obrađen u formi ovih registi, obuhvaćeno je 299 dokumenata različitih vrsta. Najbrojniji dokumenti jesu vjenčanja sa dva 2 razvoda, zatim fermani, bujrukdije, dok se na ostale sadržaje odnose 32 različita dokumenta, i to razreze poreza, sporove, tezkere, cijene namirnica, murasele, pozajmice žita, popis biblioteke i slično. Sidžil je ogledalo vremena i ogledalo sistema, i u njemu se odslikava mnogo toga što se događa na jednom užem prostoru, pod ingerencijom jednog kadije i sve što se odnosi na kadiluk. Ali prostor koji u simboličkom smislu „pokriva sidžil“ nije ograničen samo na teritorij jednog kadiluka, jer mnogi dokumenti su pokrajinskog značaja i, po prirodi funkcije, događaja i značaja pitanja, svaki kadija je obavezan da ga unese u svoj registar ili sudski protokol, pa tako i mostarski.

Uz izuzetak vjenčanja koja su najbrojnija vrsta dokumenata, s pravom se može postaviti pitanje zašto u ovom sidžilu imamo iznimno visok procenat fermana i bujruhdija, dakle, dokumenata najviših instanci u hijerarhiji vlasti.

Vrijeme iz kojeg potječe ovaj sidžil bremenito je događajima, kako na međunarodnom tako i na unutrašnje-političkom, ekonomskom i sigurnosnom planu. Riječ je o periodu rata sa Rusijom, periodu intenzivnog političkog i vojnog djelovanja na tlu Smederevskog sandžaka (današnjeg područja uže Srbije), špijunskog djelovanja i propagande među pravoslavnim stanovništvom na tlu Bosne, te unutrašnjim problemima ekonomske i druge naravi, koji su proistjecali kako iz međunarodnih okolnosti tako i unutrašnjih slabosti, posebno slabosti doslijedne implementacije naredbi ili provedbe odluka koje vode ka poboljšanju prilika ili stvaranju pretpostavki za njihovo poboljšanje. Stoga su prisutne česte mobilizacije, pohodi, rezeci poreza, ali i pojave nedoslijedne provedbe naredbi viših instanci vlasti, zašto ne kazati i očite zloupotrebe položaja nekih nesavjesnih službenika, posebno kod prikupljanja određenih poreza, bilo da je riječ o stvarnoj praksi zloupotrebe ili tek upozorenju kao preventivnoj mjeri. U svakom slučaju, vlast je imala potrebu službeno ukazati i upozoriti da će određene pojave sankcionirati. Slijedom toga postavlja se pitanje, o čemu govore navedeni fermanski, kao akti sultana, najviše instance vlasti i koja pitanja reguliraju u ovom vremenu? Ako bismo željeli rekapitulirati sadržaj fermana, onda bismo mogli kazati da su to: vojne aktivnosti, uređenje i organizacija komunikacione poštanske infrastrukture, sfere poreskih opterećenja stanovništva i potrebe čuvanja od nepravilnosti, socijalnoj zaštiti stanovništva, bolje kazano zabrani uzimanja bilo čega besplatno, zabrani rasipništva administracije i njenog namirivanja na račun rajinskog stanovništva, naredbi da se zemlja obrađuje, propisima o putovanju, kontroli prolaza, kontroli propusnica zbog pojave skitnica, obezbjeđenju sigurnosti, da prikupljači poreza ne uzimaju više od propisanog i tako čine nasilje raji, da se funkcije vlasti imaju obnašati na temelju Šerijata i zakona, da se svijet poštedi od nasilja, i tome slično.

Naprijed istaknute naredbe najviše instance u Carstvu bile su obaveza provedbe pokrajinske vlasti, tako da je akte centralne vlasti pratila valijina naredba kadiji i drugim organima zaduženim za njihovu provedbu. Osim toga, valija se bavio i drugim pitanjima koja su se javljala na području pokrajine, odnosno onih dijelova na koje se odnosi sidžil. Stoga ćemo se kratko osvrnuti na pitanje sadržaja valijinih naredbi prema nižim nivoima kojima su upućene. Dakle, pitanja vojne, političke, sigurnosne, socijalne naravi prisutna su i u bujruhdijama bosanskih valija upućenih kadijama Mostara.

Sistem, u normativnom smislu, pokazuje socijalnu osjetljivost, jednakost, a ne diskriminaciju koja dominira u historiografskom diskursu i percepci-

ji osmanskog razdoblja. Naprijed navedenu osjetljivost svjedoči i briga o snabdijevanju stanovništva količinama žita iz rezervi koje nisu trenutno u upotrebi. S druge strane, najzorniji primjer poštivanja onoga što se u današnjem diskursu naziva „ljudska prava“ predstavlja slučaj Tripka Mandovića iz Cernice. Kao korisnik dućana Ahmed-age, spomenuti je pobjegao u neprijateljsku zemlju, a vlasnik dućana traži „oslobađanje i preuzimanje dućana“ koje se vrši uz popis suda kao i predaju stvari njegovoj porodici. Brojna su druga pitanja koja se reguliraju na sličan način, uz saglasnost vlasti sa mjesnim stanovništvom, poput konsenzusa oko cijena namirnica, snabdijevanja grada mesom, „uz znanje i dopust suda, zabita i stanovništva“ i brojna druga pitanja, koja se reguliraju na sličan način i sličnim postupkom. I najzad, tu su i dokumenti koji govore i o jednom drugom segmentu društva izvan dnevnopolitičke sfere, a to je popis knjiga čitave biblioteke, sa 234 djela iz islamskog prava, gramatike i sintakse arapskog jezika, djela na perzijskom jeziku, rječnika, islamske dogmatike. To govori o kulturnoj tradiciji ovoga grada čiji su temelji udareni još sredinom 16. stoljeća osnivanjem nekoliko biblioteka u Mostaru, vakufljenjem knjiga Čejvan Čehaje, Karadoz-bega, Bajezidagića, Ahmed-age Daruseadeta, Mustafe Ejubovića – Šejh Juje, i drugih neznanih, ali i o kontinuitetu „kulture knjige“ u ovom gradu prepoznatljivom kao posebnoj školi znanosti.

Bez obzira što je riječ o djelimičnim i nepotpunim registama, sa nedostatkom nekih dokumenata, ali i različitim stepenom obrade postojećih, njihovo objavljivanje jedini je garant njihovog daljeg opstanka, makar i u ovoj formi. Nedostatke će struka nadoknađivati dodatnim uvidom u izvorni tekst, na osnovu putokaza koji predstavlja objavljena regista. Bez obzira na to, možemo samo žaliti što izvora ove vrste nemamo više, jer bi time i percepcija naše prošlosti sasvim sigurno bila cjelovitija.

Aladin Husić